

STUDIA I PRACE
WYDZIAŁU NAUK EKONOMICZNYCH I ZARZĄDZANIA NR 2

JÓZEF HOZER
Uniwersytet Szczeciński

ROZWAŻANIA NAD MOŻLIWOŚCIAMI APLIKACJI
EKONOMETRYCZNEJ TEORII SKŁONNOŚCI

W pracach [1], [2], [3] przedstawiono wiele spostrzeżeń na temat skłonności. W pracy [3] zdefiniowano pojęcie skłonność jako „nachylenie czegoś lub kogoś do kogoś lub czegoś, które sprawia, że pewne zdarzenia stają się bardziej prawdopodobne”¹. Przestrzeń ekonomii wypełniają ludzie. Ich przeszłość, teraźniejszość i przyszłość tworzą miotłę zdarzeń. Przeszłość stwarza ciąg zdarzeń będących trzonem miotły zdarzeń. Teraźniejszość często daje mnóstwo możliwości wyboru. Wybory zależą od skłonności podejmujących decyzje. Chodzi o to, aby te wybory były lepsze, a nie gorsze z makroekonomicznego punktu widzenia. W artykule omówiono jeden aspekt praktycznego działania, który jest związany z teorią skłonności i kształtowaniem pozytywnych skłonności ludzi.

Mówiąc o kształtowaniu skłonności ludzi, myślimy o działaniu w zwierchnictwie. Jakie skłonności są pozytywne? Można tutaj wymienić: a) pracowitość, b) odpowiedzialność, c) życzliwość, d) prawdomówność, e) zdyscyplinowanie, f) abstynencję alkoholową, g) abstynencję nikotynową.

Skłonność ludzi do pracowitości jest jedną z najistotniejszych cech kultury gospodarowania. Kształtuje się ona w procesie edukacji i wychowania. Powstaje pytanie: czy programy szkolne są tu wystarczająco aktywne? Nie wystarczy hasło: bez pracy nie ma kołaczy. Dzisiejsza rzeczywistość jest coraz bardziej skomplikowana, czego efektem są postępujące procesy dezintegracji osobowości jednostki ludzkiej, w tym osłabienie motywacji do pracy. Struktura demogra-

¹ Zob. [3], s. 21.

ficzna ludności od strony kapitału ludzkiego zapewnia włączanie procesów kompensacji ekonomicznej i wymuszanie pracowitości na mniejszości przez większość. Chodzi o to, aby świadomie w mechanizmy ekonomii wmontowywać systemy bodźców stymulujących chęć do pracy. W polskiej gospodarce taki charakter mają dwa zdarzenia. Pierwsze to zmiana ustroju polityczno-ekonomicznego w latach 1987–1991, a drugie – akcesja do Unii Europejskiej. Oba te fakty mają poważne, cywilizacyjne skutki dla wzrostu skłonności do pracy w Polsce. Zmiana ustroju przyniosła nowe zasady rachunku ekonomicznego, urealniając jego podstawy. Zerwano z sytuacją, gdy to, co powinno być drogie, było tanie, a to, co powinno być tanie, było drogie. Polska przestała być obozem pracy, praca zaczęła być lepiej opłacana, powstała możliwość kalkulacji ekonomicznej, a znaczna część ludzi stała się z niewolników pracownikami.

Czy w polskich procesach gospodarowania są systemy bodźców kształtujących skłonności do pracowitości? Jeżeli za godzinę pracy w Polsce robotnik może nabyć porównywalną (choć kilkakrotnie mniejszą) wartość dóbr z robotnikiem w Hiszpanii lub Grecji, można uznać, że rachunek ekonomiczny, który jest podstawą kształtowania systemu bodźców, został urealniony. Czy w sferze wychowania ten system bodźców jest wystarczająco wyraźny i aktywny? Tu można mieć wątpliwości. Starsze pokolenie, które wychowuje młodsze pokolenie, z pewnych powodów jest nadopiekuńcze i z repertuaru środków wychowawczych usuwa ideę pracy, którą zastąpiła idea wykształcenia. Ten ważny czynnik kształtowania kapitału ludzkiego nie zastąpi jednak stymulacji przez pracę w toku kształtowania osobowości człowieka. Odrębną sprawą jest odpowiedź na pytanie: jaka jest tu rola rodziny, a jaka szkoły? Problem pracy i pracowitości powinien być i w rodzinie, i w szkole odpowiednio poważnie traktowany. Zbyt mało dzieci włącza się w proces pracy. Zdolność do znoszenia dolegliwości związanej z pracą jest ważną cechą człowieka. Przedkładanie znaczenia wolnego czasu (czasu bez pracy) nad czas pracy buduje w młodości trwałą skłonność do „próżniactwa”, którą piętnował T. Veblen. Istnieje obawa, że silne parcie na wejście do klasy próżniaczej (skądinąd zdrowe w bogatych krajach) osłabi tempo rozwoju gospodarczego Polski w najbliższej dekadzie. Na kształtowanie skłonności do pracowitości największy wpływ ma zatem system wychowania rodzinno-szkolnego.

Skłonność do odpowiedzialności jest związana między innymi z rzetelnością, uczciwością. Proces gospodarowania ludzi odpowiedzialnych jest zupełnie

inny niż ludzi nieodpowiedzialnych. Odpowiedzialność wiąże się z rygorystycznym wychowaniem. W procesach gospodarowania partycypują zarówno ludzie odpowiedzialni jak i nieodpowiedzialni. Można uznać, że każdy partycypujący w życiu ekonomicznym ma odpowiedzialność na różnym poziomie. Chodzi o to, aby tych partycypantów o wysokim poziomie odpowiedzialności było więcej niż o niskim poziomie odpowiedzialności, i aby im wyżej w hierarchii, tym liczba nieodpowiedzialnych lub niezbyt odpowiedzialnych była mniejsza. W życiu ekonomiczno-społecznym występują struktury zbudowane wręcz na rygoryzmie. Należą do nich policja, wojsko, zakony religijne. Można postawić tezę, że w kształtującym się na nowo społeczeństwie, jak obecnie polskie, większą rolę powinny odgrywać zakonnicy i wojskowi. Powinni oni częściej wychodzić z koszar i zakonów, aby w praktyce szerzyć dyscyplinę i rygoryzm w procesach gospodarowania oraz współpracować z partycypantami tych procesów. Niestety, w młodszym pokoleniu partycypantów brakuje skłonności do odpowiedzialności. Brakuje też życzliwości. Wzmrożona akumulacja kapitału, jaką przeżywają pokolenia partycypantów, i wolnorynkowa konkurencja nie sprzyjają rozwojowi fenomenu życzliwości. W pracy J. Hozera² szerzej przedstawiono ten problem, wskazując na dużą rolę życzliwości w procesach wzrostu gospodarczego. W krajach takich, jak USA, gdzie system kapitalistyczny zaasymilował mechanizmy powściągnięcia, rozkwitły fundacje i organizacje dobroczynne, większa jest życzliwość ludzi do selekcji ludzi utalentowanych w ogóle, a procesy gospodarowania są nasycone systemową życzliwością. Tymczasem w Polsce brakuje mechanizmów stymulowania życzliwości międzyludzkiej. Na każdym kroku jest zbyt mało tej życzliwości. Rozpanoszyły się twarde prawa buszu w walce o byt. Zabija to życzliwość i hamuje rozwój gospodarczy. Tematyka życzliwości w literaturze ekonomicznej jest niedookreślona i pomijana ze szkodą dla polityki ekonomicznej.

W ekonomii, podobnie jak w mechanice, potrzebne jest smarowanie. Aby połączyć części w całość, czyli skutecznie organizować, potrzebne jest smarowanie. W ekonomii rolę smarowania w stosunkach międzyludzkich odgrywa między innymi życzliwość. W dobie rozwoju nowoczesnych środków komunikowania się ważną rolę odgrywa skłonność do prawdomówności. Ludzie kłamałi zawsze, ale można odnieść wrażenie, że zjawisko to znacznie nasiliło się na

² Zob. [2].

koniec XX wieku. Włączanie się coraz to nowych zastępów ludzkich w walkę o władzę, podział mienia i dochodu narodowego sprawia, że coraz więcej jednostek ociera się o makiawelizm i kłamstwo. W walkę polityków coraz szerzej włączają się dziennikarze, tajni agenci, sądy, służby prokuratorskie, policja itd. Bez prawdy obumiera nauka. Bez prawdy trudno o logiczne działania w praktyce. Przykładem narastającego kłamstwa są kraje tak zwanej demokracji ludowej. Ich upadek również można wiązać z destrukcyjną rolą nieprawdomówności – marniały wszystkie przejawy życia, od praktyki po naukę.

Skłonność do zdyscyplinowania jest ważnym elementem i warunkiem powodzenia organizacji i zarządzania. Bez dyscypliny trudno o sprawne i skuteczne działania. Niezbędne są systemy odpowiednio silnych bodźców stymulujących zdyscyplinowanie. Jeżeli nie przychodzisz do pracy, nie partycypujesz w profitach firmy. Spóźniasz się, nie otrzymujesz premii. Ostatnie dwa rodzaje skłonności wbrew pozorom odgrywają istotną rolę w procesie gospodarowania. Nadużywanie alkoholu lub papierosów w sumie obniża morale załóg i negatywnie wpływa na wydajność pracy.

Podsumowując, praktyka wymaga dobrej teorii identyfikacji skłonności i zestawu skutecznych narzędzi stymulowania rozwoju (zwiększania) skłonności pozytywnych i ograniczania skłonności negatywnych. Opracowanie zestawu bodźców do stymulacji pozytywnych skłonności i destymulacji negatywnych byłoby wyrazem służebnej roli teorii wobec praktyki. Narzędzia (bodźce), które są lub mogą być przydatne do stymulacji skłonności przedstawiono w tabeli 1.

Najlepiej obudowane bodźcami i formami kształtowania są skłonności do alkoholu, nikotyny i narkotyków. Walka z tymi nałogami trwa niemal na całym świecie. Wydzielane są miejsca do palenia, ograniczana liczba punktów sprzedaży alkoholu i zakazywana sprzedaż nieletnim, rygorystycznie zwalczany jest handel narkotykami. Bardzo aktywne są tu media, Kościół, szkoła i rodzinna służba zdrowia. W jednych państwach robi się pod tym względem więcej niż w innych. Przykładem są państwa skandynawskie.

Pozostaje jednak sprawa innych skłonności: pracowitości, życzliwości, zdyscyplinowania, prawdomówności, oszczędności. Działań w tym zakresie prawie nie ma, a w kraju, który przez ostatnie 200 lat był przez większość czasu niesuwerenny, takie skłonności nie były rozwijane i premiowane. Dzisiaj wzrost liczby ludzi o takich skłonnościach byłby akceleratorem wzrostu gospodarczego. W teorii ekonomii prowadzona jest dyskusja na temat czynników wzrostu do-

Tabela 1

Sposoby kształtowania wybranych rodzajów skłonności

Rodzaj skłonności	Bodźce motywujące	Inne formy kształtowania
Pracowitość	Premia, wynagrodzenie, nagrody, wyróżnienia	Wychowanie: wczesna praca, piętnowanie lenistwa, pozytywne sygnały opinii publicznej (<i>public opinion</i>)
Życzliwość		Wychowanie: pozytywna postawa wobec bliźnich (<i>human relations</i>), propagowane przez religię, rodzinę, szkołę, media
Abstynencja alkoholowa, nikotynowa, narkotykowa	Progowe ceny, utrudniony dostęp, kary za narkotyki, zakaz upraw konopi, maku, kontrola upraw tytoniu, zakaz wytwarzania, rozprowadzania, cenowa preferencja alkoholi niskoprocentowych, antyreklama w mediach	Wychowanie: uświadomienie przez religię, szkołę, rodzinę, preferencja w pracy dla abstynentów; łatwo dostępne leczenie; pozytywne sygnały opinii publicznej, piętnowanie alkoholizmu w mediach
Zdyscyplinowanie	Kary za absencję	Wychowanie: harcerstwo, sport, praca, szkoła, rodzina, media
Odpowiedzialność		Wychowanie: harcerstwo, wczesna praca, sport, szkoła, rodzina, media
Prawdomówność		Wychowanie: harcerstwo, religia, szkoła, rodzina, pozytywne sygnały opinii publicznej, media
Oszczędność, powściągliwość		Wychowanie
Kreatywność	Premia	Wychowanie: promowanie kreatywności przez szkołę, rodzinę, media, opinię publiczną

Źródło: opracowanie własne.

chodu narodowego i społecznej wydajności pracy. Prawie nie zauważono w niej jednak analizowanych tu czynników, na przykład wzajemnej życzliwości. Nie tylko się nic nie mówi na temat, ale i nic nie robi. Brakuje świadomości roli życzliwości w procesie wzrostu i programu motywacji wdrażanego od przedszkola. Jak mierzyć życzliwość? Można się pokusić o skonstruowanie następujących miar życzliwości:

$$\text{współczynnik skłonności do życzliwości struktury} = \frac{\text{liczba współpracowników życzliwych}}{\text{liczba pracowników ogółem}},$$

$$\text{współczynnik skłonności do życzliwości przełożonych} = \frac{\text{liczba przełożonych życzliwych}}{\text{liczba przełożonych ogółem}},$$

$$\text{współczynnik skłonności do życzliwości urzędnika} = \frac{\text{liczba odczuć życzliwości}}{\text{liczba spraw załatwionych}},$$

$$\text{współczynnik skłonności do życzliwości (ogólny)} = \frac{\text{liczba przypadków życzliwości}}{\text{liczba kontaktów w ostatnim okresie}}.$$

Takie miary można odnosić do urzędników, nauczycieli, ekspedientów itd. W ramach PR i HR³ życzliwość powinna być rozwijano systemowo.

Literatura

1. Hozer J.: *Ekonometria życzliwości*. W druku.
2. Hozer J.: *Tempus locus homo casus et fortuna regit fatum*. Szczecin 2003.
3. Hozer J., Doszyń M.: *Ekonometria skłonności*. Warszawa 2004.

CONSIDERATION ON POSSIBILITIES OF APPLICATION OF ECONOMETRIC THEORY OF PROPENSITIES

Sumamry

In the article meaning of propensities in context of socio-economical growth was emphasized. Definition of propensity was presented. Significance of such propensities like saving, diligence, benevolence, discipline, responsibility, veracity and creativity was discussed. Ratios that could be useful in measuring degree of benevolence of populations were also proposed.

Translated by Mariusz Doszyń

³ PR – teoria *public relations*, HR – teoria *human relations*.